

Παιδί και Εικόνα
Σχεδίαση και Κατανόηση

Richard P. Jolley

Παιδί και Εικόνα
Σχεδίαση και Κατανόηση

Επιστημονική επιμέλεια
Φωτεινή Μπονώτη

Μετάφραση
Ασπασία Μάντζου

ΤΟΠΟΣ
Επιστημονικές Εκδόσεις

Επιστημονική επιμέλεια: Φωτεινή Μπονώπη
Μετάφραση: Ασπασία Μάντζιου
Επιμέλεια-Διόρθωση: Μαρία Αποστολοπούλου
Εξώφυλλο: MOTIBO A.E.

© 2018, Εκδόσεις Τόπος
για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο
[Οι εκδόσεις Τόπος είναι εμπορικό σήμα της MOTIBO A.E.]

Τίτλος Πρωτοτύπου: Children and pictures : drawing and understanding
© 2010 Richard P. Jolley – First published 2010

All Rights Reserved. Authorised translation from the English language edition published by John Wiley & Sons Limited. Responsibility for the accuracy of the translation rests solely with Motibo Publishing S.A – Topos Books and is not the responsibility of John Wiley & Sons Limited. No part of this book may be reproduced in any form without the written permission of the original copyright holder, John Wiley & Sons Limited.

ISBN: 978-960-499-250-8

Κεντρική διάθεση:
Πλαπούτα 2 & Καλλιδρομίου
11473, Αθήνα
Τηλ.: 210 8222835-856
Fax: 210 8222684

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά τον Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

www.toposbooks.gr

Στη *Lucy*

... και σε όλους τους φίλους και την οικογένειά μου
που δεν θα χρειάζεται πλέον να με ρωτούν,
«ακόμη γράφεις αυτό το βιβλίο;»

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	11
Άδειες παραχώρησης	13
Πρόλογος του συγγραφέα για την ελληνική έκδοση	17
Πρόλογος της επιμελήτριας της έκδοσης	19
Εισαγωγή	23
1. Η ανάπτυξη του αναπαραστατικού σχεδίου	29
Προϊστορική και παιδική τέχνη	29
Το πρώιμο ενδιαφέρον για την τέχνη των παιδιών	31
Η θεωρία του Luquet (1927/2001) για τη σχεδιαστική ανάπτυξη	32
Αποτίμηση της θεωρίας σταδίων του Luquet	41
Τα αναπαραστατικά σχεδιαστικά συστήματα του Willats	44
Αποτίμηση των αναπαραστατικών συστημάτων του Willats	50
Μικρο-αναπτυξιακές θεωρήσεις του παιδικού σχεδίου	52
Περίληψη	56
Σημειώσεις	57
2. Η ανάπτυξη του εκφραστικού σχεδίου	59
Εκφραστικές τεχνικές	60
Τα παιδιά χρησιμοποιούν εκφραστικές τεχνικές;	61
Ερευνητικές μελέτες για τα εκφραστικά σχέδια των παιδιών	63
Οι βρετανικές μελέτες	68
Συνδέοντας τις αναπτυξιακές πορείες	75
Εκφραστικά σχέδια παιδιών από την Κίνα	83

Ατομικές διαφορές στο εκφραστικό σχέδιο	84
Περίληψη	88
Σημειώσεις	88
3. Σχέδια από παιδιά ειδικών πληθυσμών	91
Παιδιά με μη-ειδικές μαθησιακές δυσκολίες	92
Παιδιά με σύνδρομο Down	95
Παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ)	98
Παιδιά με σύνδρομο Williams	108
Παιδιά με ΔΕΠΥ και με Αναπτυξιακή Διαταραχή Κινητικού Συντονισμού	111
Τυφλά παιδιά	113
Περίληψη	116
Σημειώσεις	117
4. Παραγωγή και κατανόηση του αναπαραστατικού σχεδίου	119
Αναγνώριση και κατανόηση της εικόνας	121
Συγκρίνοντας την ικανότητα των παιδιών να παράγουν και να κατανοούν σχέδια	123
Μεθοδολογικά Ζητήματα	127
Ξεχωρίζοντας τις γνωστικές και θυμικές αποκρίσεις	130
Μοντέλα παραγωγής και κατανόησης	137
Τα παιδιά αυτο-αξιολογούν τη σχεδιαστική τους ικανότητα	139
Διερευνώντας σε βάθος την κατανόηση των παιδιών	140
Περίληψη	146
Σημειώσεις	146
5. Η κατανόηση της διττής φύσης των εικόνων από το παιδί	149
Εισαγωγή στα σύμβολα	149
Η διττή φύση των συμβόλων	151
Πρώιμη κατανόηση της διττής φύσης των εικόνων	152
Οι εικόνες ως αναπαραστάσεις συγκεκριμένης πραγματικότητας	155
Κατανόηση της ανεξαρτησίας των εικόνων	158
Ποια έργα εξετάζουν τη διττή φύση των εικόνων;	163
Ευελξία της σκέψης στην κατανόηση της διττής φύσης των συμβόλων από τα παιδιά	166
Έχουν τα παιδιά ένα γενικό αναπαραστατικό έλλειμμα;	168
Περίληψη	172
Σημειώσεις	173

6. Τα σχέδια ως μετρήσεις εσωτερικών αναπαραστάσεων	175
Η θεωρία της αναπαραστατικής αναπεριγραφής (ΑΑ) της Karmiloff-Smith	176
Τεκμηρίωση της θεωρίας της ΑΑ στο πεδίο του σχεδίου	178
Προκλήσεις στη θεωρία της αναπαραστατικής αναπεριγραφής	182
Η αναθεωρημένη θεωρία της αναπαραστατικής αναπεριγραφής	184
Η σχέση μεταξύ της διαδικαστικής ακαμψίας και της αναπαραστατικής αλλαγής	186
Σκέψεις για την ΑΑ και εναλλακτικές θεωρίες για την αναπαραστατική αλλαγή στο σχέδιο	195
Περίληψη	198
Σημειώσεις	199
7. Τα Σχέδια ως εργαλεία αξιολόγησης: Νοημοσύνη, προσωπικότητα και συναισθηματικότητα	201
Το σχέδιο ως μέσο μέτρησης της νοημοσύνης	202
Το σχέδιο ως μέσο μέτρησης της προσωπικότητας	205
Τα σχέδια ως μέσο μέτρησης της τρέχουσας συναισθηματικής διαταραχής	211
Το σχέδιο ως μέσο διερεύνησης της συναισθηματικής σημαντικότητας του θέματος	215
Η χρήση των σχεδίων στην κλινική εφαρμογή	235
Αποτελούν τα παιδικά σχέδια κλινικά βοηθήματα;	240
Περίληψη	243
Σημειώσεις	243
8. Το σχέδιο ως βοήθημα της μνήμης	245
Η ανάπτυξη της μνήμης των παιδιών	246
Πώς μπορούμε να βοηθήσουμε τα παιδιά να θυμηθούν;	248
Η περίπτωση του σχεδίου	249
Τα σχέδια ως βοηθήματα μνήμης: Ερευνητικά δεδομένα	251
Σχεδιάζοντας ανακριβείς και ελλιπείς υπενθυμίσεις: Ένα προειδοποιητικό σημείωμα	263
Σύνοψη των ευρημάτων	264
Μηχανισμοί επιρροής	264
Μελλοντικές προτάσεις και εφαρμογές	269
Περίληψη	273
Σημειώσεις	274

9. Πολιτισμικές επιρροές στα παιδικά σχέδια	275
Η ιστορική άποψη της πολιτισμικής καθολικότητας	276
Πολιτισμός και εικαστική εκπαίδευση	278
Η επίδραση της σχολικής εκπαίδευσης	283
Σχεδιαστικά μοντέλα	285
Περιβάλλον, τρόπος ζωής και πολιτισμικές αξίες	289
Ιστορικές αλλαγές της πολιτισμικής επιρροής	296
Μελλοντική έρευνα	297
Περίληψη	298
Σημειώσεις	299
10. Η εκπαίδευση στο σχέδιο	301
Η διδασκαλία του σχεδίου στα νηπιαγωγεία της Κίνας	305
Συγκρίνοντας τη διδασκαλία του σχεδίου στα σχολεία της Κίνας και της Δύσης	309
Αξιολόγηση διαφορετικών εικαστικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων: Steiner, Montessori και Εθνικό Πρόγραμμα Σπουδών	310
Το ευρύτερο πλαίσιο της εικαστικής εκπαίδευσης	318
Περίληψη της έρευνας	338
Μελλοντικές κατευθύνσεις	339
Περίληψη	341
Σημειώσεις	341
11. Μελλοντικές κατευθύνσεις	343
Σημείωση	357
Περαιτέρω μελέτη	359
Βιβλιογραφία	361
Γλωσσάρι	387

Ευχαριστίες

Κάθε φοιτητής που ξεκινά την ερευνητική διαδρομή του χρειάζεται επίβλεψη και καθοδήγηση από κάποιον που έχει αφιερώσει χρόνια χαράζοντας τη δική του διαδρομή, στο ίδιο ακαδημαϊκό πεδίο. Είχα την τύχη να έχω δύο εξαιρετικούς μέντορες, τη Maureen Cox, ως επιβλέπουσα της πτυχιακής μου εργασίας, και τον Glyn Thomas, ως επιβλέποντα του διδακτορικού μου. Με τη Maureen, ξεκίνησε το ενδιαφέρον μου για τα αναπαραστατικά σχέδια των παιδιών, και με τον Glyn επέκτεινα το ενδιαφέρον μου στα εκφραστικά σχέδια των παιδιών, καθώς και στην κατανόηση των σχεδίων και της τέχνης των παιδιών. Με πολλούς τρόπους αυτό το βιβλίο αποτελεί ένα ευχαριστώ τόσο για τη Maureen όσο και για τον Glyn.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στους ακόλουθους αξιολογητές του βιβλίου: την Esther Burkitt, τον Robin Campbell, τον Alan Costall, την Judy Dunn, την Claire Golomb και την Kate Nation. Επίσης, στους ακόλουθους ακαδημαϊκούς και επαγγελματίες που μου έδωσαν χρήσιμη ανατροφοδότηση για τα επιμέρους κεφάλαια: την Claire Barlow, την Tara Callaghan, τη Maureen Cox, τη Mani Das Gupta, τον Norman Freeman, την Jenny Hallam, τη Harlene Hayne, την Clarissa Martin, τον David Pariser, την Elizabeth Robinson, την Ellen Winner και τον Pete και την Erica Woolley.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τη Sarah Rose, η οποία έχει προσφέρει πολύτιμη βοήθεια σε διάφορα στάδια της συγγραφής του βιβλίου, όπως ανατροφοδότηση σε ποικίλα προσχέδια, δημιουργία μερικών γραφημάτων, σύνταξη των αναφορών και κυρίως «αλίευση» των πιο αντιπροσωπευτικών για τις θέσεις μου σχεδίων μέσα από τη συλλογή μου – που περιλαμβάνει χιλιάδες παιδικά σχέδια.

Η εικονογραφική φύση του βιβλίου επέβαλε την αναζήτηση πολλών δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, σίγουρα ένα δυσβάσταχτο έργο, οπότε είμαι ιδιαίτερα ευγνώμων στη Sue Collingwood, η οποία έκανε ένα μεγάλο μέρος αυ-

τής της δουλειάς για μένα. Για την τεχνική υποστήριξη όλων των σχημάτων θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Paul Gallimore, καθώς επίσης και τον David Clark-Cardé, ο οποίος μου έδωσε αδιάκοπη στατιστική υποστήριξη όλα αυτά τα χρόνια. Η Hannah Green, επίσης, με βοήθησε σε μερικές από τις αναφορές.

Η εμπειρία ορισμένων συγγραφέων από τον εκδότη τους δεν είναι πάντοτε η καλύτερη, αλλά εγώ ό,τι και να πω θα είναι λίγο για τους εκδότες (Lindsey Howarth, Elizabeth Johnston, Peter Jones, William Maddox, Annie Rose) και τους αρχισυντάκτες (Sarah Bird και Andrew McAleer) στη Wiley-Blackwell, με τους οποίους συνεργάστηκα κατά τη διάρκεια της συγγραφής του βιβλίου, και επίσης θέλω να ευχαριστήσω την ομάδα παραγωγής τους. Έδειξαν απίστευτα μεγάλη καλοσύνη και υπομονή στο πρόσωπό μου σε κάθε προθεσμία που έχασα.

Αυτό το βιβλίο γράφηκε ενώ ήμουν λέκτορας πλήρους απασχόλησης στο Τμήμα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Staffordshire, στη Μεγάλη Βρετανία, και θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συναδέλφους μου, που με υποστήριξαν με διαφορετικούς τρόπους. Υπάρχουν, επίσης, πάρα πολλοί φοιτητές για να τους αναφέρω προσωπικά, με τους οποίους είχα πολλές χρήσιμες συζητήσεις όλα αυτά τα χρόνια, αλλά ανάμεσά τους θα ήθελα να ξεχωρίσω την Claire Barlow.

Τέλος, δεν πρέπει να ξεχάσω την υποστήριξη που είχα από όλα τα σχολεία που αποδέχθηκαν εμένα και τους φοιτητές μου στην πολυάσχολη ζωή τους, και πάνω απ' όλα τα ίδια τα παιδιά που μου έδωσαν τα σχέδια και τις απαντήσεις που διαμόρφωσαν αυτό το βιβλίο.

Άδειες Παραχώρησης

Ο συγγραφέας και ο εκδότης αναγνωρίζουν με ευγνωμοσύνη την άδεια που τους χορηγήθηκε για την αναπαραγωγή του υλικού.

Εικόνες:

1.5 Σχέδια από το *The Pictorial World of the Child*, της M. V. Cox, 2005, Cambridge University Press. Ανατύπωση με την άδεια του Cambridge University Press.

1.7 Willats, John: *Art and Representation* © 1997 Princeton University Press. Ανατύπωση με την άδεια του Princeton University Press.

Προσαρμογή από το “When children’s drawings become art: The emergence of aesthetic production and perception”, T. Carothers & H. Gardner (1979). *Developmental Psychology*, 15, 570-580. Η άδεια χορηγήθηκε από τον Howard Gardner/ Harvard University.

Από το “Drawing’s demise: U-shaped development in graphic symbolisation”, J. H. Davis (1997). *Studies in Art Education: A Journal of Issues and Research*, 38, 132-157. Ανατυπώθηκε με την άδεια του National Art Education Association, Reston, VA-USA, copyright 1997.

2.6 Από το “The development of children’s expressive drawing”, R. P. Jolley, K. Fenn & L. Jones (2004). *British Journal of Developmental Psychology*, 22, 545-567. Η αναπαραγωγή έγινε με την άδεια του British Journal of Developmental Psychology, © The British Psychological Society.

2.8 Από το “The development of children’s expressive drawing”, R. P. Jolley, K. Fenn & L. Jones (2004). *British Journal of Developmental Psychology*, 22, 545-567. Η αναπαραγωγή έγινε με την άδεια του British Journal of Developmental Psychology, © The British Psychological Society.

Από το “Drawing’s demise: U-shaped development in graphic symbolisation”, J. H. Davis (1997). *Studies in Art Education: A Journal of Issues and Research*, 38, 132-157.

Ανατυπώθηκε με την άδεια του National Art Education Association, Reston, VA-USA, copyright 1997.

Από το “Teaching art versus teaching taste, what art teachers can learn from looking at cross-cultural evaluation of children’s art”, D. Pariser & A. van den Berg (2001). *Poetics*, 29, 331-350. Η ανατύπωση έγινε με την άδεια του National Art Education Association, Reston, VA-USA, copyright 1997.

4.1 Ανατύπωση από το *Journal of Experimental Child Psychology*, 42, V. Moore, “The Relationship between Children’s Drawings and Preferences for Alternative Depictions of a Familiar Object”, 187-198 (1986), με την άδεια του Elsevier.

4.5 Από το “The relationship between children’s production and comprehension of realism in drawing”, R. P. Jolley, E. Knox & S. Foster (2000). *British Journal of Developmental Psychology*, 18, 557-582. Η αναπαραγωγή έγινε με την άδεια του British Journal of Developmental Psychology, © The British Psychological Society.

Προσαρμογή από το *Cognition*, 34, A. Karmiloff-Smith, “Constraints on representational change: Evidence from children’s drawing”, 57-83 (1990), με την άδεια του Elsevier.

Ανατύπωση από το *Cognition*, 34, A. Karmiloff-Smith, “Constraints on representational change: Evidence from children’s drawing”, 57-83 (1990), με την άδεια του Elsevier.

Προσαρμογή από το *Journal of Experimental Child Psychology*, 86, C. M. Barlow, R. P. Jolley, D. G. White & D. Galbraith, “Rigidity in children’s drawings and its relation with representational change”, 124-152 (2003), με την άδεια του Elsevier.

Προσαρμογή από το *Journal of Experimental Child Psychology*, 86, C. M. Barlow, R. P. Jolley, D. G. White, & D. Galbraith, “Rigidity in children’s drawings and its relation with representational change”, 124-152 (2003), με την άδεια του Elsevier.

Αναδημοσίευση από το *Journal of Experimental Child Psychology*, 86, C. M. Barlow, R. P. Jolley, D. G. White & D. Galbraith, “Rigidity in children’s drawings and its relation with representational change”, 124-152 (2003), με την άδεια του Elsevier.

Από το *Advances in projective drawing interpretation* του E. F. Hammer, 1997, New York: Harcourt, Brace World. Ανατύπωση με την άδεια του Charles C. Thomas.

Ανατύπωση με την άδεια της Michelle Catte.

9.1 Προσαρμογή από το “Some drawings of men and women made by children of certain non-European races”, G. W. Paget (1932). *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 62, 127-144. Η άδεια χορηγήθηκε από τον Wiley-Blackwell.

Αναδημοσίευση από το “Types of child art and alternative developmental accounts: Interpreting the interpreters”, B. Wilson (1997), *Human Development*, 40, 155-168. Η άδεια χορηγήθηκε από τον S. Karger AG, Βασιλεία.

Προσαρμογή από το “Social scalings in children’s drawings of class- room life. A cultural comparative analysis of children’s drawings in Africa and Sweden”, K. Aronsson & S. Andersson (1996). *British Journal of Developmental Psychology*, 14, 301-314. Η αναπαραγωγή έγινε από το British Journal of Developmental Psychology, © The British Psychological Society.

9.7 Επανεκδοση από το “Drawings of people by Australian Aboriginal Children: The

Intermixing of cultural styles”, M. V. Cox (1998). *Journal of Art and Design Education*, 17, 71-79. Η άδεια χορηγήθηκε από τον Wiley-Blackwell.

Εικόνες: Εικόνα 1: Φωτογραφία J. Clottes

Ο συγγραφέας θα ήθελε να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του στο Νηπιαγωγείο Greasby, του Wirral στη Μεγάλη Βρετανία, για την παροχή των τριών παιδικών σχεδίων με θέμα το λιοντάρι της Εικόνας 1, και στο σχολείο Stockport, του Ηνωμένου Βασιλείου, για την παροχή των δύο παιδικών σχεδίων του Σχήματος 1.6 (επάνω δεξιά και κάτω δεξιά). Τα σχέδια αυτά συλλέχθηκαν σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά από αίτημα του συγγραφέα για την εικονογράφηση του παρόντος βιβλίου και δεν αποτελούν μέρος μιας ερευνητικής μελέτης.

Έχει γίνει κάθε προσπάθεια εντοπισμού των κατόχων των πνευματικών δικαιωμάτων, ώστε να ληφθεί η άδειά τους για τη χρήση του υλικού πνευματικής ιδιοκτησίας. Ο εκδότης ζητά συγγνώμη για τυχόν λάθη ή παραλείψεις στον παραπάνω κατάλογο και θα ήταν ευγνώμων εάν ενημερωθεί για πιθανές διορθώσεις, που θα πρέπει να ενσωματωθούν σε μελλοντικές ανατυπώσεις ή εκδόσεις αυτού του βιβλίου.

Πρόλογος του συγγραφέα για την ελληνική έκδοση

Με μεγάλη χαρά γράφω αυτή την εισαγωγή για την ελληνική μετάφραση του βιβλίου μου *Παιδί και Εικόνα: Σχεδίαση και κατανόηση*. Επομένως, είμαι ιδιαίτερα ευγνώμων στη Δρ. Φωτεινή Μπονώτη για την πρωτοβουλία υλοποίησης αυτής της μετάφρασης και στις εκδόσεις ΤΟΠΟΣ για την έκδοσή της.

Χαίρομαι ιδιαίτερος που το βιβλίο διατίθεται πλέον στα Ελληνικά, καθώς έχω ταξιδέψει πολλές φορές στην ηπειρωτική Ελλάδα και σε κάποια από τα ελληνικά νησιά, τόσο για επαγγελματικούς λόγους όσο και για διακοπές. Στο πλαίσιο των καθηκόντων μου, ως Επίκουρος Καθηγητής στην Ψυχολογία, στο Πανεπιστήμιο Staffordshire, έχω οριστεί σύμβουλος για το πρόγραμμα της «Ψυχολογίας», το οποίο πραγματοποιείται στα Ελληνικά από το Κολέγιο MBS στην Κρήτη, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιό μου. Δύο φορές τον χρόνο επισκέπτομαι το Κολέγιο, για να παρακολουθήσω τα μαθήματά τους και να μιλήσω με καθηγητές και φοιτητές, και πάντα εντυπωσιάζομαι με τον επαγγελματισμό του προσωπικού και την όρεξη για μάθηση των Ελλήνων φοιτητών και φοιτητριών. Ένα από τα μαθήματα που προσφέρεται είναι το «Παιδί και Εικόνες», μάθημα που επινόησα πριν από πολλά χρόνια και το οποίο εξακολουθώ να διδάσκω στο Πανεπιστήμιο στους δικούς μου φοιτητές και φοιτήτριες. Η προετοιμασία της διδακτέας ύλης αποτέλεσε ένα σημαντικό κίνητρο για τη συγγραφή ενός βιβλίου, σχετικό με αυτό το θέμα, το οποίο δημοσιεύθηκε το 2010, από τις εκδόσεις Wiley-Blackwell. Παρ' όλα αυτά, κατά τη διάρκεια των επισκέψεών μου στο Κολέγιο, οι σπουδαστές και οι σπουδάστριες συνεχώς μου υπενθύμιζαν την ανάγκη να έχουν πρόσβαση σε ελληνικά εγχειρίδια, δεδομένου ότι η ακαδημαϊκή βιβλιογραφία κυριαρχείται από την αγγλική γλώσσα. Έτσι είμαι ιδιαίτερα χαρούμενος που το βιβλίο μου πλέον είναι διαθέσιμο στα Ελληνικά!

Η δραστηριότητα της δημιουργίας εικόνων έχει μία μακρά ιστορία. Στην αρχή του πρώτου κεφαλαίου παρουσιάζω τις εντυπωσιακές μαρτυρίες της προϊστορικής τέχνης, που μπορούμε να δούμε στην τέχνη των σπηλαίων, και επισημαίνω την

ύπαρξη χρωστικών ουσιών που χρονολογούνται ακόμη πιο παλιά. Κατά την πιο πρόσφατη ιστορία, οι Έλληνες (μαζί με τους Αιγύπτιους) εξέλιξαν τη δημιουργία εικόνων σε μορφή τέχνης. Ο ιστορικός τέχνης Ernst Gombrich (1995), στο σημαντικό βιβλίο του για την *Ιστορία της Τέχνης*, επισημαίνει στα πρώτα κεφάλαια την επιρροή της ελληνικής τέχνης και των Ελλήνων καλλιτεχνών στη διάδοση της τέχνης παγκοσμίως. Εξακολουθεί να υπάρχει μία βασική ανθρώπινη ανάγκη να δημιουργούνται σημάδια με όλα τα υλικά που είναι διαθέσιμα και αυτή τη στιγμή που γράφω, παιδιά σε όλο τον κόσμο δημιουργούν εικόνες. Και θα εξακολουθούν να το κάνουν ακόμη και όταν λειτουργούν σε ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο, στο οποίο δίνεται χαμηλή προτεραιότητα στην εικαστική τους εκπαίδευση. Στη διατριβή της για την ελληνική εκπαίδευση η Christopoulou (2008) αναφέρει ότι αν και τα εικαστικά περιλαμβάνονται στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών και η διδασκαλία τους είναι υποχρεωτική, θεωρούνται ένα δευτερεύον μάθημα, ιδιαίτερα σε σχέση με τα μαθηματικά και τη γλώσσα. Επιπλέον, τονίζει την έλλειψη κατάρτισης των εκπαιδευτικών, καθώς και ότι πολλοί εκπαιδευτικοί δεν έχουν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους να διδάξουν αυτό το μάθημα. Αυτοί οι προβληματισμοί είναι εξαιρετικά οικείοι και θα μπορούσαν εύκολα να έχουν γραφεί για την εικαστική εκπαίδευση στα αγγλικά σχολεία. Αλλά ας αφήσουμε τα παιδιά να ζωγραφίσουν, γιατί μέσα από την παιδική ηλικία οι ενήλικες δημιουργοί εικόνων θα μάθουν την τέχνη τους και το σχέδιο χρησιμοποιείται σε ένα μεγάλο εύρος επαγγελματιών που διαμορφώνουν τον τεράστιο εικονογραφικό κόσμο, στον οποίο ζούμε σήμερα.

Θα ήθελα να επισημάνω κάτι τελευταίο σχετικά με την αυστηρότητα αυτής της μετάφρασης. Όταν επισκέφτηκα τη Δρ. Φωτεινή Μπονώτη, στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, τον Μάιο του προηγούμενου έτους, η μετάφραση ήταν σε εξέλιξη, και κουβεντιάσαμε για το νόημα ορισμένων σημείων του πρωτότυπου κειμένου. Συνειδητοποίησα ότι δεν υπήρχε πάντα μία απλή αντίστοιχη λέξη στα Ελληνικά και ότι η μετάφραση του μεταφορικού λόγου στην κυριολεξία μπορεί να οδηγήσει σε διασκεδαστικές και μπερδεμένες ερμηνείες! Συνεπώς, είμαι ιδιαίτερα ευγνώμων στην Ασπασία Μάντζου, για το επίπονο και ευσυνειδητό έργο της μετάφρασης, καθώς και στη Δρ. Φωτεινή Μπονώτη, για την επίβλεψή της ως επιστημονικής επιμελήτριας. Ειλικρινά πιστεύω ότι αυτή η μετάφραση εκφράζει πιστά το νόημα του πρωτότυπου κειμένου και ένας συγγραφέας δεν μπορεί να ζητήσει τίποτα περισσότερο.

Dr Richard Jolley
 Department of Psychology
 Staffordshire University, UK
 Δεκέμβριος, 2017

Πρόλογος της επιμελήτριας της έκδοσης

Όταν πριν πολλά χρόνια, στην αρχή της ακαδημαϊκής μου σταδιοδρομίας, είχα ολοκληρώσει τη μετάφραση ενός αγγλικού βιβλίου, υποσχέθηκα στον εαυτό μου ότι στο μέλλον δεν θα αναλάβω ποτέ μία ανάλογη πρόκληση. Η απόδοση ενός επιστημονικού κειμένου σε άλλη γλώσσα ενέχει μεγάλο βαθμό δυσκολίας, γιατί, από τη μία πρέπει να τηρηθεί το πνεύμα του συγγραφέα και, από την άλλη, το κείμενο να είναι ευπρόσιτο στο κοινό στο οποίο απευθύνεται.

Η δημοσίευση στα Ελληνικά του βιβλίου του Richard Jolley *Παιδί και Εικόνα: Σχεδίαση και Κατανόηση* αποτελεί διάψευση αυτής της προσωπικής μου δέσμευσης. Τι με έκανε να αναθεωρήσω την αρχική μου πρόθεση; Πρώτον, το ίδιο το βιβλίο που αποτελεί κατά την άποψή μου ένα επιστημονικό σύγγραμμα υψηλών προδιαγραφών και δεύτερον, η ανάγκη για την ύπαρξη ενός σύγχρονου εγχειριδίου στα Ελληνικά που θα συνοψίζει την ερευνητική αυτή περιοχή.

Η σχέση που αναπτύσσουν τα παιδιά με τις εικόνες και κυρίως η εμπλοκή τους στη δημιουργία τους αποτελούν έναν τομέα που έχει παραμεληθεί στον χώρο της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας, όχι μόνο στη χώρα μας αλλά και διεθνώς. Για παράδειγμα, στα περισσότερα εγχειρίδια Αναπτυξιακής Ψυχολογίας σπάνια αφιερώνεται ειδική ενότητα για τη διεξοδική παρουσίαση αυτού του τομέα (π.χ., Winner, 2008), ενώ συνήθως υπάρχουν ελάχιστες ως καθόλου αναφορές (βλ. και Thomas & Silk, 1997). Πού όμως οφείλεται αυτό; Στην προσπάθεια να ερμηνεύσουν τους λόγους για τους οποίους οι μελετητές της ανθρώπινης ανάπτυξης έχουν παραμελήσει την τέχνη στις διάφορες μορφές της, οι Lin και Thomas (2002) ανέδειξαν την αναγκαιότητα μιας προσέγγισης που θα επιχειρεί να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στις αντιλήψεις των ειδικών της τέχνης και στις επιστημονικές μεθόδους των ψυχολόγων. Η έλλειψη μιας τέτοιας προσέγγισης είναι ιδιαίτερη εμφανής στον τομέα δημιουργίας εικόνων, αφού τα σχέδια που δημιουργούν τα παιδιά μελετώνται είτε ως μέσα καλλιτεχνικής έκφρασης είτε ως ψυχολογικά

φαινόμενα που σχετίζονται με ποικίλες γνωστικές ή συναισθηματικές διαστάσεις. Ο Richard Jolley στο βιβλίο του προσεγγίζει το θέμα ολιστικά, και υποδεικνύει τρόπους με τους οποίους οι δύο πλευρές –καλλιτέχνες και ψυχολόγοι– μπορούν να αλληλεπιδράσουν, ώστε να προσφέρουν ένα πιο ολοκληρωμένο πλαίσιο για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αναπτύσσεται η ικανότητα των παιδιών να δημιουργούν και να κατανοούν τις εικόνες.

Όπως όμως εύστοχα επισημαίνουν οι Goldstein, Lerner και Winner (2017), οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι δεν μπορούν πλέον να αγνοούν μία τόσο φυσική δραστηριότητα των παιδιών, αφού πολλές έρευνες έχουν αναδείξει τη σχέση της με μία σειρά γνωστικών και συναισθηματικών ικανοτήτων. Μάλιστα, επισημαίνουν τη δυνατότητα να αξιοποιηθεί για τη μελέτη αναπτυξιακών διαδικασιών όπως εκτυλίσσονται στην πραγματική ζωή και όχι όπως μελετώνται στα εργαστήρια. Το βιβλίο του Richard Jolley αναδεικνύει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο γιατί η σχέση των παιδιών με τις εικόνες πρέπει να προσελκύσει το συστηματικό ενδιαφέρον των αναπτυξιακών ψυχολόγων. Αυτό συμβαίνει καθώς ο συγγραφέας δεν περιορίζεται σε μία επισκόπηση των σχετικών ευρημάτων για την ικανότητα του παιδιού να σχεδιάζει ή να κατανοεί τις εικόνες, αλλά εντάσσει τα ευρήματα αυτά σε ένα γενικότερο πλαίσιο, συνδέοντάς τα με ικανότητες του παιδιού που έχουν διερευνηθεί διεξοδικά σε άλλες ερευνητικές περιοχές της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας.

Στο βιβλίο συνοψίζονται παλαιές και νέες τάσεις στην ερευνητική περιοχή που πραγματεύεται και επιχειρεί να απαντήσει σε μία σειρά από ερωτήματα: Ποια είναι η πορεία ανάπτυξης της ικανότητας των παιδιών να δημιουργήσουν εικόνες για να αναπαραστήσουν τον κόσμο που τα περιβάλλει; Μπορούν τα παιδιά να εκφράσουν το συναίσθημα μέσα από τα σχέδιά τους και πώς αναπτύσσεται αυτή η ικανότητα με την ηλικία; Πώς αναπτύσσεται η ικανότητα των παιδιών να κατανοούν τις εικόνες, και με ποιο τρόπο αυτή η ικανότητα σχετίζεται με τη δική τους παραγωγή εικόνων; Μπορεί τα παιδικά σχέδια να χρησιμοποιηθούν αποτελεσματικά σε ένα κλινικό ή δικανικό πλαίσιο; Ποια χαρακτηριστικά παρουσιάζουν τα σχέδια των παιδιών με ειδικές ανάγκες; Υπάρχουν πολιτισμικές διαφορές στις εικόνες που δημιουργούν τα παιδιά; Ποιος ο ρόλος της εικαστικής εκπαίδευσης που λαμβάνουν τα παιδιά στο σχολείο και στο σπίτι για τη σχεδιαστική τους ανάπτυξη; Οι απαντήσεις που επιχειρεί να δώσει ο συγγραφέας και οι προτάσεις που καταθέτει στο καταληκτικό του κεφάλαιο μπορεί να αποτελέσουν σημείο προβληματισμού αλλά και εκκίνησης πολλών ερευνητικών μελετών.

Η πολύπλευρη διερεύνηση της σχέσης των παιδιών με τις εικόνες που επιχειρείται σε αυτό το βιβλίο, θεωρώ ότι έρχεται να καλύψει ένα σημαντικό κενό στον χώρο της ελληνικής βιβλιογραφίας. Η γνώση του τρόπου με τον οποίο αναπτύσσεται η ικανότητα του παιδιού να προσεγγίζει τις εικόνες, πέρα από τους ψυχολόγους, αναμφισβήτητα ενδιαφέρει τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς. Από τη μία, οι γονείς χρειάζεται να εξοικειωθούν με αυτή τη φυσική δραστηριότητα που

τα παιδιά από πολύ μικρή ηλικία επιλέγουν αυθόρμητα και με φανερό ενθουσιασμό καλλιεργούν για μεγάλο διάστημα της παιδικής τους ηλικίας (Cox, 2005· Thomas & Silk, 1997). Από την άλλη πλευρά, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να γνωρίζουν τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά και τις δυνατότητες των παιδιών στα οποία απευθύνονται, προκειμένου να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν οποιαδήποτε παρέμβαση στοχεύει στην εικαστική τους ανάπτυξη.

Ωστόσο, πέρα από ένα βασικό σύγγραμμα, το βιβλίο αποτελεί κατά την άποψή μου κι ένα εγχειρίδιο μεθοδολογίας, χρήσιμο για τον ερευνητή που θέλει να διερευνήσει τη σχέση του παιδιού με τις εικόνες. Μέσα από την κριτική αποτίμηση πολλών εμπειρικών μελετών και τη διεξοδική παρουσίαση των δικών του ερευνητικών προσπαθειών, ο συγγραφέας κατορθώνει να προβληματίσει, να εγείρει μεθοδολογικά ζητήματα και να δώσει απαντήσεις. Με δεδομένη τη σημαντική έρευνα που συντελείται τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας στην Αναπτυξιακή Ψυχολογία, αλλά και την ύπαρξη πολλών μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών με αντικείμενο την ανάπτυξη του παιδιού, θεωρώ ότι το συγκεκριμένο βιβλίο μπορεί να αποτελέσει σημείο έμπνευσης και καθοδήγησης για νέους και έμπειρους ερευνητές που διεξάγουν έρευνα με παιδιά.

Θα ήθελα να επισημάνω ότι πολλοί από τους επιστημονικούς όρους που συμπεριλαμβάνονται σε αυτό το βιβλίο δεν έχουν αποδοθεί ακόμη στα Ελληνικά ή έχουν χρησιμοποιηθεί αποσπασματικά και δεν είναι δόκιμοι. Αυτός είναι και ο λόγος, που στο τέλος του βιβλίου έχει συμπεριληφθεί ένα Γλωσσάρι επιστημονικών όρων, ώστε ο ενδιαφερόμενος αναγνώστης να μπορεί να αναζητήσει εκεί τους πρωτότυπους όρους. Επίσης, μία διαφορά σε σχέση με το πρωτότυπο βιβλίο είναι η προσθήκη, με τη μορφή υποσημειώσεων, πιο πρόσφατων δημοσιεύσεων του συγγραφέα που εμπλουτίζουν τα ευρήματα ή τεκμηριώνουν τους προβληματισμούς που διατυπώνονται σε αυτό το βιβλίο.

Θα ήθελα ιδιαίτερα να ευχαριστήσω τον Dr. Richard Jolley για το ενδιαφέρον με το οποίο αγκάλιασε την ελληνική μετάφραση του βιβλίου του και την προθυμία του να συζητήσει μαζί μου τους προβληματισμούς που προέκυψαν κατά τη διαδικασία απόδοσής του στην ελληνική γλώσσα. Κατά τη συνεργασία μας αυτή εκτίμησα ακόμη περισσότερο την προσήλωσή του στον ερευνητικό τομέα που με πάθος υπηρετεί εδώ και πολλά χρόνια.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά την Ασπασία Μάντζιου που αγόγγυστα ανέλαβε το επίπονο έργο της μετάφρασης ενός σύνθετου συγγράμματος το οποίο συνδυάζει την αμεσότητα ενός βιβλίου που απευθύνεται στο ευρύ κοινό με τη μεθοδολογική αυστηρότητα που χαρακτηρίζει ένα επιστημονικό εγχείρημα. Την Αγγελική Λεονταρή που με προθυμία και κριτική ματιά διάβασε την πρώτη εκτύπωση του ελληνικού κειμένου, αλλά και πολλούς άλλους καλούς συναδέλφους που μοιράστηκαν μαζί μου σκέψεις και προβληματισμούς σχετικά με την απόδοση ορισμένων όρων στην ελληνική γλώσσα. Τέλος, τη Σεβαστή Μπούμπαλου από τις εκδόσεις

ΤΟΠΟΣ για τον αναζωογονητικό ενθουσιασμό και τη διαρκή στήριξή της, καθώς και τη Μαρία Αποστολοπούλου για τη γλωσσική επιμέλεια του κειμένου.

Θέλω να ελπίζω ότι ο Έλληνας αναγνώστης, που θα διαβάσει αυτό βιβλίο, θα κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται η πολύπλοκη σχέση του παιδιού με τις εικόνες και θα συμμεριστεί το πάθος του συγγραφέα γι' αυτό τον τομέα της ανάπτυξης.

Φωτεινή Μπονάτη
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Βόλος, Ιανουάριος 2018